

DOI: 10.55643/fcaptr.5.64.2025.4791

Любов Квасній

к.е.н., доцент кафедри математики та економіки, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, Україна;
e-mail: lg_k@ukr.net
ORCID: [0000-0001-5248-544X](https://orcid.org/0000-0001-5248-544X)
(Corresponding author)

Зеновій Квасній

к.е.н., кафедра менеджменту організацій, економіки та підприємництва, Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, Україна;
ORCID: [0000-0001-9124-1579](https://orcid.org/0000-0001-9124-1579)

Юрій Даниленко

аспірант, Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, Україна;
ORCID: [0009-0007-9789-191X](https://orcid.org/0009-0007-9789-191X)

Received: 06/04/2025

Accepted: 18/10/2025

Published: 31/10/2025

© Copyright
2025 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є обґрунтування особливостей фінансової політики територіальних громад України в період воєнного стану та формування пропозицій щодо впровадження ефективних механізмів фінансового управління, які сприятимуть забезпеченню стабільного функціонування територіальних громад в умовах воєнних викликів та їх подальшому економічному зростанню. У роботі проаналізовано основні виклики, що виникли перед місцевими фінансами, серед яких суттєве скорочення податкових надходжень, зниження економічної активності, вимушене збільшення соціальних витрат і необхідність оперативного перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення критичної інфраструктури й життєдіяльності громад.

Розглянуто механізми державної підтримки, зокрема субвенції, дотації та спеціальні програми фінансування, спрямовані на підтримку місцевих бюджетів у кризових умовах. Визначено роль міжнародної допомоги, грантових програм та волонтерських ініціатив у забезпеченні фінансової стабільності громад. Обґрунтоване значення фінансової політики, оскільки забезпечення стабільності та ефективного управління ресурсами є важливим для підтримки життєздатності громад.

Окрему увагу приділено питанням підвищення фінансової стійкості територіальних громад. Запропоновано стратегічні підходи до адаптації місцевих фінансових політик, серед яких оптимізація податкової бази, активізація інвестиційної діяльності, використання цифрових технологій у фінансовому управлінні, а також розвиток механізмів державно-приватного партнерства для залучення додаткових фінансових ресурсів.

Сформульовано висновок, що ефективна фінансова політика є важливим інструментом забезпечення стабільності та розвитку територіальних громад протягом періоду воєнного стану та післявоєнного періоду. Реалізація запропонованих заходів сприятиме відновленню економічного потенціалу громад, забезпеченню сталого розвитку та підвищенню рівня добробуту населення.

Ключові слова: фінансова політика, територіальні громади, місцеві бюджети, воєнний стан, фінансова стійкість, державна підтримка, інвестиції, цифровізація

JEL Класифікація: H72, H77, R58

ВСТУП

Фінансова політика відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку територіальних громад, особливо в умовах кризових ситуацій. Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на економічну активність регіонів, створила додатковий тиск на місцеві бюджети й змусила органи місцевого самоврядування шукати нові підходи до управління фінансовими ресурсами. Втрата податкових надходжень, вимушене переміщення населення, руйнування критичної інфраструктури та необхідність оперативного фінансування оборонних і соціальних потреб поставили перед громадами безпрецедентні виклики.

В умовах воєнного стану фінансова політика територіальних громад повинна бути гнучкою, адаптивною та орієнтованою на швидке реагування на кризові ситуації.

Збереження фінансової стійкості вимагає ефективного використання наявних ресурсів, залучення альтернативних джерел фінансування та впровадження інноваційних механізмів управління бюджетами.

У статті проаналізовано основні проблеми, що впливають на фінансовий стан територіальних громад протягом періоду війни, та розглянуто можливі шляхи їх подолання. Особлива увага приділена державній підтримці, міжнародній фінансовій допомозі, залученню інвестицій, цифровізації фінансових процесів і стратегіям підвищення фінансової стійкості громад. Дослідження спрямоване на пошук ефективних механізмів фінансового управління, які сприятимуть забезпеченню стабільного функціонування територіальних громад в умовах воєнних викликів та їх подальшому економічному зростанню.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблематика зміцнення фінансової спроможності територіальних громад, пошук механізмів залучення додаткових фінансових ресурсів для розвитку ОТГ, а також активізація їхньої інвестиційної діяльності викликають значний інтерес і наукового середовища, що підтверджують численні дослідження, і практиків. Вагомий внесок у дослідження мети, основних завдань, функцій, принципів та особливостей фінансової політики в Україні зробили українські вчені Марущак С. М. (2024), Герасименко Л. П. (2022), Карлін М. І. (2021) та інші.

Дослідники М. О. Скорик, В. Р. Брухаль і Д. С. Горелик аналізують можливі шляхи розв'язання проблем фінансового забезпечення об'єднаних територіальних громад. Зокрема вони звертають увагу на такі виклики, як недостатнє фінансування, нестабільність доходів, обмежені можливості залучення зовнішніх фінансових ресурсів, зокрема інвестицій, а також брак технічної та професійної підтримки (2023).

Галабурда А., досліджуючи фінансову політику як важливий інструмент формування рівня розвитку соціально-економічних відносин суспільства та впливу на нього, зауважує, що «реалізація фінансової політики відбувається відповідно до пріоритетних напрямків економіки країни через порядок формування взаємовідносин ланок фінансової системи, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів держави, визначення пропорцій споживання та використання досвіду країн з розвинутою економікою» (2023).

Марущак С. наголошує, що «Фінансові ресурси в достатньому обсязі є передумовою розвитку ОТГ» (2024). Марценюк О. В., Гуменна О. І., Деньдобра Т. В. (2023) акцентують увагу на перспективах зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації. У контексті залучення міжнародних інвестицій А. В. Руснак (2024) акцентує на організаційних аспектах розвитку територіальних громад. Серед важливих висновків автора – узагальнення системи координації інвестиційної діяльності на державному рівні. Він пропонує розширити перелік підходів до залучення міжнародного капіталу за рахунок запровадження таких інструментів, як податкові пільги, програми кредитування розвитку підприємств, пільги на підвищення кваліфікації працівників, а також підтримка програм розвитку високих технологій.

Зарубіжні вчені Pomerleau K., Lundeen A. (2014), John L. (2012) досліджують міжнародний досвід щодо місцевих податків та їхній вплив на конкурентоспроможність громад. Оскільки війна в Україні триває, питання дослідження фінансової політики територіальних громад України та обґрунтування дієвих підходів і механізмів їх адаптації до умов воєнного стану й повоєнної відбудови потребують подальших наукових обґрунтувань.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є обґрунтування особливостей фінансової політики територіальних громад України в період воєнного стану та формування пропозицій щодо впровадження ефективних механізмів фінансового управління, які сприятимуть забезпеченню стабільного функціонування територіальних громад в умовах воєнних викликів та їх подальшому економічному зростанню. Відповідно до поставленої мети в роботі проаналізовано основні виклики, що виникли перед місцевими фінансами; розглянуто механізми державної підтримки, зокрема субвенції, дотації та спеціальні програми фінансування, спрямовані на підтримку місцевих бюджетів у кризових умовах; визначено роль міжнародної допомоги, грантових програм та волонтерських ініціатив у забезпеченні фінансової стабільності громад; обґрунтовано значення фінансової політики для підтримки життєздатності громад; запропоновано стратегічні підходи до адаптації місцевих фінансових політик та ефективні механізми фінансового управління, які сприятимуть забезпеченню стабільного функціонування територіальних громад в умовах воєнних викликів та їх подальшому економічному зростанню.

МЕТОДИ

У процесі досліджень фінансової політики територіальних громад України протягом періоду воєнного стану та розробки стратегічних підходів до адаптації місцевих фінансових політик використано методи абстрактного мислення, аналітичного порівняння, індуктивну й дедуктивну логіку та метод аналогій і синтезу для розробки пропозицій щодо застосування ефективних механізмів фінансового управління громад в умовах воєнних викликів та майбутнього повоєнного відродження України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Із початком повномасштабного російського вторгнення обставини змінилися, оскільки вступили в дію норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (Закон України, 2022).

Війна в Україні змусила центральну владу частково відступити від курсу на фінансову децентралізацію та зосередити увагу на акумулюванні фінансових ресурсів у Державному бюджеті для забезпечення фінансової спроможності ведення бойових дій проти країни-агресора. В умовах воєнного стану ефективне управління місцевими фінансами стало особливо важливим для забезпечення стабільності територіальних громад. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану», було визначено основні підходи до управління місцевими бюджетами, спрямовані на адаптацію до нових викликів [Постанова, 2024]. Це стосується перерозподілу бюджетних коштів. Місцеві органи влади отримали право спрямовувати фінансові ресурси на першочергові потреби, зокрема на:

- забезпечення обороноздатності та підтримку сил безпеки;
- фінансування медичних закладів і соціального захисту населення;
- ліквідацію наслідків бойових дій і відновлення критичної інфраструктури.

Це призвело до зменшення частки місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України (Рис. 1).

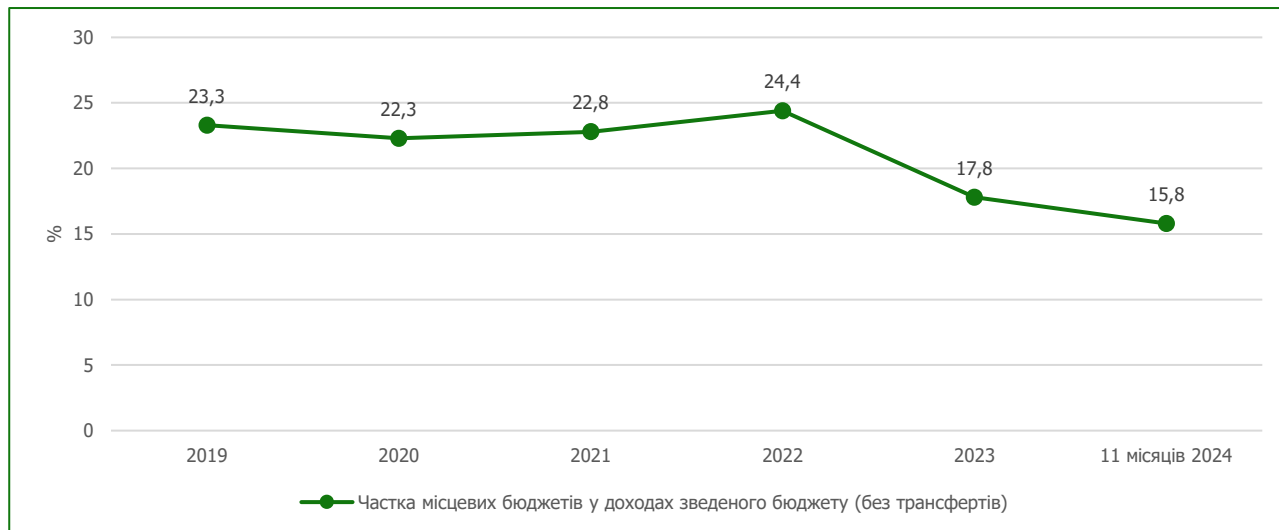

Рис. 1. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансфертів), %. (Джерело: складено автором на основі даних Міністерства фінансів України)

Статистика показує, що 2023 року частка місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті скоротилася до 17,8%, що на 6,6% менше порівняно з 2022 роком. Основним фактором такого зниження стало перенаправлення з 1 жовтня 2023 року податку на доходи фізичних осіб із заробітних плат працівників «силових структур» (військовослужбовців, поліції, представників Державної служби з надзвичайних ситуацій) до Державного бюджету України.

2024 року скорочення частки місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України стало ще більш значним — за перші 11 місяців вона зменшилася до 15,8%. Це є критично важливим показником, який, на нашу думку, свідчить про перші кроки до згортання реформи фінансової децентралізації в Україні.

Попри зменшенню частки місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України, загальний фонд місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) 2023 року зріс порівняно з 2022 роком і досяг 441,9 млрд грн, що становить

111% від показника попереднього року (Рис. 2). Це свідчить про певну стійкість місцевих фінансів навіть в умовах воєнного стану, хоча тенденції до централізації бюджетних ресурсів залишаються викликом для фінансової децентралізації.

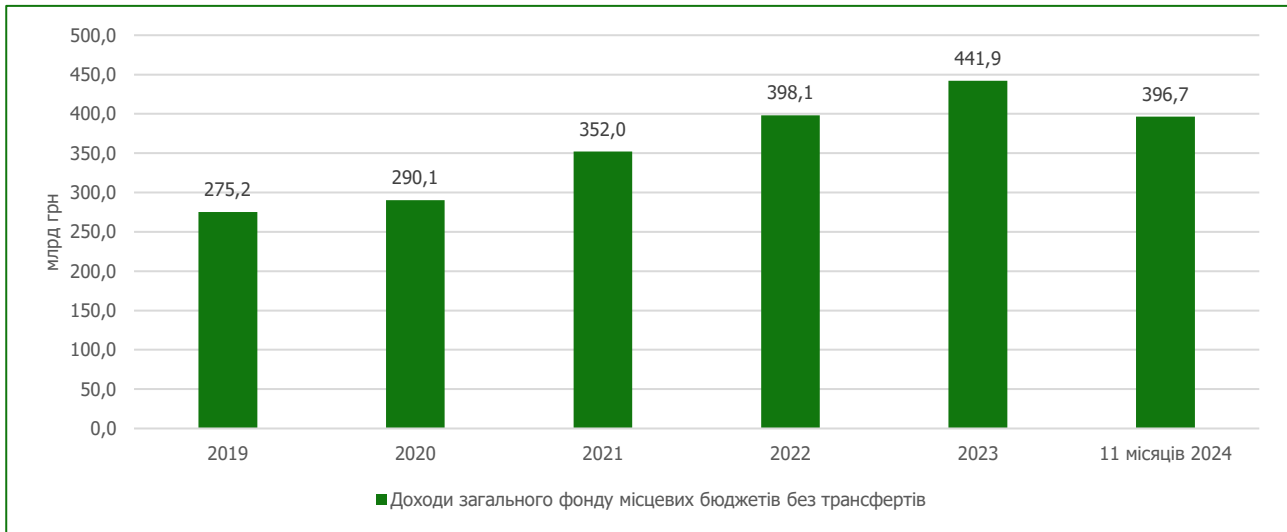

Рис. 2. Доходи загального фонду місцевих бюджетів без трансфертів, млрд грн. (Джерело: складено автором на основі даних Міністерства фінансів України)

Основним викликом для фінансової системи країни стало значне збільшення витрат на оборону при одночасному зменшенні податкових надходжень через війну. 2024 року витрати загального фонду державного бюджету на сектор безпеки та оборони становили 2,1 трлн грн, що було оприлюднено Міністерством фінансів України. Ця сума складає 59,7% від загального обсягу видатків фонду.

У зв'язку з цим, без підтримки міжнародних партнерів війна росії проти України може тривати довше й спричинити значно більші економічні збитки.

Уважаємо, що 2025 рік буде ще складнішим, оскільки, згідно із Законом України «Про Державний бюджет на 2025 рік», передбачено зміну механізму реверсної дотації, яка протягом 2023–2024 років залишалася в розпорядженні місцевих бюджетів для фінансування нагальних потреб громад. Зокрема ці кошти спрямовували на відновлення зруйнованої житлової, соціальної та критичної інфраструктури, підтримку Збройних Сил України та покриття інших важливих видатків. Перерахування реверсної дотації до Державного бюджету 2025 року може суттєво обмежити фінансову спроможність місцевого самоврядування та ускладнити реалізацію життєво необхідних проєктів у громадах.

Зміни торкнулися й податкової політики та фінансових пільг. Податкові надходження зазвичай складають основну частину бюджетних доходів і є основними для реалізації державними установами своїх функцій. Однак у сучасних умовах їх значення зменшилося, водночас роль грантів від іноземних урядів і міжнародних фінансових організацій суттєво зростає (Радіонов Ю. Д., 2023).

Для підтримки місцевих підприємств і жителів територіальних громад запроваджені зміни в податковій політиці, зокрема:

- звільнення або зменшення окремих місцевих податків і зборів;
- відстрочення податкових платежів для бізнесу, що постраждав від воєнних дій;
- фінансова підтримка внутрішньо переміщених осіб і соціально незахищених верств населення.

На рисунку 3 представлено динаміку надходжень податків і зборів протягом 2023 року порівняно з 2022 роком у відсотковому співвідношенні.

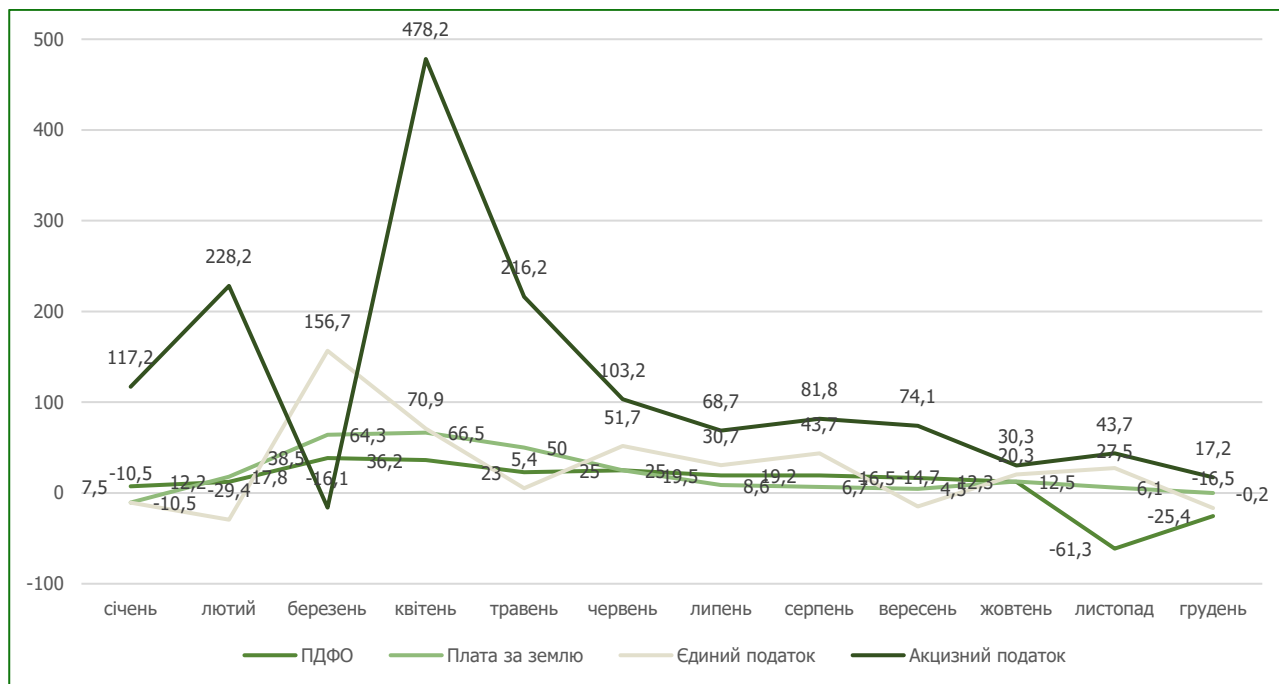

Рис. 3. Динаміка надходжень податків і зборів до місцевих бюджетів, 2023/2022, %. (Джерело: складено автором на основі даних Міністерства фінансів України)

Надходження місцевих податків і зборів загалом залишаються відносно стабільними, хоча спостерігаються незначні коливання, переважно зумовлені змінами в обсягах єдиного податку. Водночас у регіональному розрізі ці показники суттєво відрізняються залежно від області. Зокрема регіони, які зазнали приросту населення за рахунок внутрішньо переміщених осіб (ВПО) й стали осередками релокованого бізнесу, продемонстрували значне збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Це підкреслює важливість демографічних і економічних факторів у формуванні фінансової спроможності територіальних громад.

Особливого значення набуває централізована державна підтримка. Держава спрямовує додаткові дотації та субвенції для територіальних громад, що зазнали найбільших руйнувань або прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб (Табл. 1).

Таблиця 1. Основні механізми державної підтримки територіальних громад України в умовах воєнного стану.

Механізм підтримки	Суть механізму	Цільове призначення	Приклад
Базова дотація	Безповоротна фінансова допомога з держбюджету	Забезпечення належного рівня фінансової спроможності громад	Надання громадам із недостатнім доходом власних джерел
Освітня субвенція	Перераховується з держбюджету на місцевий рівень	Фінансування загальної середньої освіти (зарплати вчителям, утримання шкіл тощо)	Збереження освітніх послуг в умовах війни
Медична субвенція	Цільова передача коштів на медичні заклади	Фінансування закладів охорони здоров'я, зокрема лікарень першої ланки	Часто супроводжується централізованими поставками медикаментів
Субвенція на соціально-економічний розвиток	Виділяється урядом для покриття критичних потреб на місцях	Ремонт об'єктів інфраструктури, комунальних установ, відновлення пошкодженого житла	Пріоритет — постраждалі громади
Субвенція на розміщення ВПО	Фінансова допомога громадам, що прийняли внутрішньо переміщених осіб	Забезпечення житлом, харчуванням, комунальними послугами, адаптаційними програмами	Виплати за кожну розміщену особу
Цільові програми підтримки регіонів	Комплексні проекти, що передбачають фінансування з держбюджету або донорських коштів	Відновлення критичної інфраструктури, економічна підтримка, гуманітарні ініціативи	Програма USAID DOBRE, програми Мінреінтеграції тощо
Резервний фонд держбюджету	Надзвичайне фінансування за рішенням Кабміну	Невідкладне фінансування ліквідації наслідків бойових дій, аварій, термінові потреби	Використовується у випадках надзвичайної ситуації
Дотації з обласних бюджетів	Перерозподіл фінансових ресурсів на рівні області	Підтримка громад, які втратили дохідну базу через бойові дії	Залежить від фінансового стану конкретної ОВА
Гранти й допомога міжнародних організацій	Фінансування від донорів на пряму громадам або через державні програми	Відновлення економіки, гуманітарна підтримка, розвиток підприємництва, енергоефективність	Програми від ООН, GIZ, ЄС, ПРООН, МТД та ін.

В умовах воєнного конфлікту фінансова політика зосереджується на залученні додаткових джерел фінансування, таких як міжнародна допомога, гранти, державні субвенції та підтримка з боку гуманітарних організацій. Пріоритетним є спрямування коштів на відновлення інфраструктури, підтримку соціальних програм, медичні та освітні потреби населення.

Актуальності набуває прозорість і підзвітність фінансових рішень. Посилений контроль за цільовим використанням бюджетних коштів став важливим елементом фінансової політики. Органи місцевого самоврядування зобов'язані звітувати про витрати та ефективність використання коштів у відкритому форматі.

Крім того, важливою складовою фінансової політики є гнучке планування місцевих бюджетів, оптимізація витрат і контроль за ефективністю використання ресурсів (Табл. 2). У цьому контексті також набуває значення співпраця з міжнародними партнерами та фінансовими інституціями для підтримки довгострокового розвитку громад після завершення воєнного стану на основі принципів гнучкого планування місцевих бюджетів, оптимізації витрат і контролю за ефективністю використання ресурсів у рамках фінансової політики.

Таблиця 2. Важливість гнучкого планування місцевих бюджетів, оптимізації витрат і контролю за ефективністю використання ресурсів у рамках фінансової політики.

Аспект	Характеристика	Важливість
Гнучке планування місцевих бюджетів	Передбачає адаптацію бюджету до змінних умов і потреб, що дозволяє реагувати на економічні коливання й непередбачені витрати.	Допомагає уникнути фінансових криз і забезпечує стійкість місцевих фінансів.
Оптимізація витрат	Процес перегляду й зменшення витрат без зниження якості послуг, що забезпечує ефективне використання коштів.	Знижує надмірні витрати, покращує ефективність і підвищує якість наданих послуг.
Контроль за ефективністю використання ресурсів	Оцінка та моніторинг результатів використання фінансових ресурсів, щоб гарантувати, що кошти витрачаються із максимальною вигодою.	Збільшує прозорість і підзвітність, сприяє досягненню цілей і покращує загальну ефективність.

Попри все це, фінансова політика територіальних громад України в період воєнного стану спрямована на збереження економічної стійкості й адаптацію до нових викликів (Табл. 3).

Таблиця 3. Спрямування фінансової політики територіальних громад України в період воєнного стану.

Аспект	Зміст	Важливість
Збереження економічної стійкості	Забезпечення безперервності фінансування критично важливих послуг та інфраструктури, включаючи соціальні та медичні потреби.	Дозволяє уникнути кризи в галузі соціального забезпечення й підтримує життєдіяльність громади.
Адаптація до нових викликів	Модифікація бюджетних планів і фінансових стратегій для відповідності новим умовам, таким як зміни в джерелах доходів або збільшення витрат на оборону.	Підвищує здатність швидко реагувати на зміни ситуації й забезпечує гнучкість фінансового управління.
Оптимізація витрат і ресурсів	Упровадження заходів для зниження витрат, зокрема через перегляд бюджетів і пріоритетів витрат, для ефективного використання ресурсів в умовах нестабільності.	Допомагає зменшити фінансовий тиск на громади та забезпечити ефективне використання обмежених ресурсів.
Залучення зовнішньої допомоги та фінансування	Пошук і залучення міжнародної допомоги, грантів і кредитів для підтримки громад протягом періоду воєнного стану.	Посилює фінансову базу та дозволяє забезпечити додаткові ресурси для важливих проектів і потреб.
Підвищення прозорості й підзвітності	Упровадження механізмів контролю та звітності для забезпечення правильного використання коштів і підвищення довіри до фінансових органів.	Забезпечує довіру громади й допомагає запобігти корупційним проявам, підвищуючи ефективність використання ресурсів.

Важливою є мобілізація місцевих ресурсів і активізація податкової бази, оскільки багато підприємств зазнали втрат або тимчасово припинили діяльність через воєнні дії. *Ми сформуваємо перелік особливостей фінансової політики територіальних громад в умовах воєнного стану з урахуванням положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану»* (Табл. 4).

Таблиця 4. Особливості фінансової політики громад в умовах воєнного стану.

№	Особливість	Зміст
1	Пріоритетність фінансування	Виділення коштів на оборону, безпеку, медицину, соціальний захист. Скорочення менш важливих витрат.
2	Зміни в бюджетному процесі	Спрощена процедура внесення змін до бюджетів, можливість швидкого перерозподілу коштів.
3	Державний контроль над фінансами	Запровадження обмежень на рух капіталу, валютні операції, посилення фінансового моніторингу.
4	Залучення інвестицій для відбудови інфраструктури	Розробка стратегій для залучення інвестицій у відновлення й модернізацію інфраструктури, включаючи інвесторів із приватного сектора й міжнародні фінансові установи.
5	Соціальний захист населення	Виплати військовослужбовцям, ветеранам, ВПО, зміни в нарахуванні пенсій, субсидій, соціальних виплат.
6	Залучення міжнародної допомоги Використання державних і міжнародних програм допомоги	Залучення ресурсів і фінансування через програми допомоги від держави та міжнародних організацій для задоволення термінових потреб і підтримки розвитку. Використання кредитів, грантів, гуманітарної допомоги для відновлення економіки та інфраструктури.
7	Воєнні облігації та мобілізація ресурсів	Емісія державних облігацій, обмеження фінансових операцій, що загрожують національній безпеці.

Крім того, важливим є створення умов для залучення переселенців, забезпечення їх працевлаштування та інтеграції в економічне життя громад.

Таблиця 5 показує важливість створення умов для залучення переселенців, їх працевлаштування та інтеграції в економічне життя громад, що також потребує продуманих фінансових рішень.

Таблиця 5. Важливість створення умов для залучення переселенців, їх працевлаштування та інтеграції в економічне життя громад.

Аспект	Зміст	Важливість
Створення умов для залучення переселенців	Розробка й упровадження програм, що забезпечують комфортне поселення переселенців, включаючи житло та соціальні послуги.	Дозволяє переселенцям швидше адаптуватися до нового середовища й інтегруватися в нього, зменшуючи соціальну напругу.
Забезпечення працевлаштування переселенців	Упровадження ініціатив для надання переселенцям можливостей для працевлаштування, навчання й професійного розвитку.	Допомагає інтегрувати переселенців в економіку громади, підвищуючи їхню фінансову самостійність і зменшуючи навантаження на соціальні служби.
Інтеграція в економічне життя громад	Розробка стратегій для інтеграції переселенців в економічну діяльність громади, зокрема через підтримку малого бізнесу й місцевих ініціатив.	Сприяє економічному розвитку громади, забезпечуючи нові робочі місця та підвищуючи економічну активність.
Оптимальні фінансові рішення	Розробка фінансових планів для підтримки програм і ініціатив, спрямованих на залучення та інтеграцію переселенців, включаючи бюджетування й пошук фінансування.	Забезпечує ефективне використання ресурсів, допомагає уникнути фінансових криз і забезпечує успішну реалізацію програм підтримки.

На нашу думку, громади повинні постійно забезпечувати ефективне функціонування критичних галузей, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист і безпека, що вимагає переорієнтації бюджетних видатків (Табл. 6).

Таблиця 6. Основні аспекти забезпечення громадами ефективного функціонування критичних галузей.

Галузь	Приблизний відсоток бюджетних видатків	Основні потреби й витрати	Приклади переорієнтації бюджету
Охорона здоров'я	30-40%	Фінансування лікарень, амбулаторій, закупівля медичних засобів і обладнання, зарплати медичного персоналу.	Збільшення витрат на медичне обладнання та закупівлю ліків в умовах криз.
Освіта	20-30%	Зарплати вчителів, модернізація шкіл, закупівля навчальних матеріалів, розвиток дистанційного навчання.	Перерозподіл коштів на онлайн-освіту й підтримку педагогічного персоналу.
Соціальний захист	15-25%	Соціальні виплати, допомога малозабезпеченим, підтримка осіб з інвалідністю, програми з реабілітації.	Підвищення фінансування соціальних програм для підтримки постраждалих від конфліктів.
Безпека	10-15%	Фінансування правоохоронних органів, закупівля техніки, покращення інфраструктури безпеки.	Переорієнтація бюджету на посилення патрулювання та модернізацію обладнання правоохоронців.

Ці дані свідчать про те, що територіальні громади змушені переорієнтувати бюджетні видатки для забезпечення ефективного функціонування критичних галузей відповідно до своїх актуальних потреб. Перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам за відповідний період представлено в Таблиці 7.

Таблиця 7. Перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам. (Джерело: сформовано авторами за даними Міністерства Фінансів України)

Показник	Грудень 2024 (млрд грн)	2024 рік (млрд грн)
Загальні трансферти	20,8 (95,5%)	193,3 (96,1%)
Базова дотація	1,8 (100%)	21,1 (100%)
Додаткові дотації	2,9 (88,5%)	32,0 (98,9%)

Статистика показує, що виконання станом на 01.04.2025 річних затверджених показників доходів загального фонду складає 26,9% (норма – 25,0%), у тому числі за надходженнями: податку на доходи фізичних осіб – 24,6%; єдиного податку – 28,2%; плати за землю – 26,1%; податку на нерухоме майно – 23,6%; акцизного податку – 26,6%; податку на прибуток підприємств приватного сектора економіки – 46,6%.

Отож, сукупний вплив різних аспектів фінансової політики територіальних громад України спрямований на забезпечення ефективного управління ресурсами та підтримку відновлення в умовах воєнного стану. Статистика свідчить, що залишки коштів на рахунках місцевих бюджетів і бюджетних установ за загальним і спеціальним фондами станом на 1 січня 2025 року становлять 121,9 млрд грн, що на 10,8 млрд грн більше, ніж станом на 1 січня 2024 року. Завдяки цим ресурсам органи місцевого самоврядування зберігають можливість забезпечувати фінансування першочергових потреб на місцевому рівні. Науковці Семенець-Орлова І., Шевчук Р., Пліш Б., Мошнін А., Чмир Ю.(2022) наголошують на важливості підходу, орієнтованого на людину з урахуванням сучасних тенденцій розвитку державного управління й, відповідно, фінансового забезпечення громад. Ситуація в Україні підтверджує, що в умовах воєнних викликів, що тривають, місцеві фінансові політики в Україні потребують гнучких та ефективних стратегій адаптації. Nikonenko U., Shtets T., Kalinin A., Dorosh I. & Sokolik L. (2022) обґрунтовують політику залучення інвестицій до основних секторів економіки в контексті впровадження промисловості 4.0. Ураховуючи наукові позиції вчених, ми запропонували основні стратегічні підходи до адаптації місцевих фінансових політик в Україні 2025 року (Табл. 8).

Таблиця 8. Стратегічні підходи до адаптації місцевих фінансових політик в Україні 2025 року.

Стратегічний підхід	Основні заходи
Оптимізація податкової бази	<ul style="list-style-type: none"> Удосконалення механізмів адміністрування місцевих податків і зборів. Розширення податкової бази через детінізацію економічної діяльності. Стимулювання бізнесу через податкові пільги.
Активізація інвестиційної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> Створення сприятливих умов для залучення інвесторів на місцевому рівні; підвищення рівня фінансової грамотності, управлінських навичок та обізнаності населення щодо механізмів залучення інвестицій. Підтримка малого та середнього бізнесу через гранти й кредити. Розвиток інвестиційних хабів і індустріальних парків.
Використання цифрових технологій у фінансовому управлінні	<ul style="list-style-type: none"> Запровадження цифрових платформ для прозорого бюджетування. Автоматизація фінансових процесів у місцевих органах влади. Використання блокчейн-технологій для безпеки фінансових операцій.
Розвиток механізмів державно-приватного партнерства (ДПП)	<ul style="list-style-type: none"> Запровадження нових моделей співпраці між державою й бізнесом. Використання концесійних механізмів для інфраструктурних проєктів. Залучення приватного сектора до модернізації комунальної інфраструктури.

Уважаємо, що сформовані підходи сприятимуть підвищенню фінансової стабільності й стійкості територіальних громад в умовах сучасних економічних викликів і майбутнього повоєнного відродження України.

У цьому зв'язку вважаємо за доцільне запропонувати механізми державної підтримки місцевих бюджетів, зокрема субвенції, дотації та спеціальні програми фінансування, спрямовані на підтримку місцевих бюджетів у кризових умовах (Табл. 9).

Таблиця 9. Механізми державної підтримки місцевих бюджетів.

Механізм державної підтримки	Характеристика
Субвенції	<ul style="list-style-type: none"> Цільові субвенції для підтримки конкретних галузей, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура, екологія. Субвенції на соціальні потреби, такі як компенсації витрат на допомогу постраждалим верствам населення. Субвенції для відновлення інфраструктури, зокрема для ремонту або будівництва об'єктів, пошкоджених унаслідок кризових ситуацій.
Дотації	<ul style="list-style-type: none"> Базова дотація для забезпечення мінімального рівня фінансування бюджетів місцевих громад, особливо в умовах фінансових труднощів. Додаткові дотації для підтримки місцевих бюджетів, що опинилися у складних економічних або соціальних умовах, зокрема під час воєнного часу. Дотації для розвитку територіальних громад, зокрема для фінансування проєктів розвитку та інфраструктурних ініціатив.
Спеціальні програми фінансування	<ul style="list-style-type: none"> Програми підтримки інвестицій в інфраструктуру, особливо у важливих або постраждалих від війни регіонах, із фінансуванням від держави та міжнародних партнерів. Гранти для відновлення та розвитку бізнесу на місцевому рівні. Програми для підтримки малого та середнього бізнесу в умовах криз, зокрема через надання пільгових кредитів і субсидій для розвитку підприємств у постраждалих регіонах. Програми фінансування соціальних ініціатив, спрямованих на відновлення соціальної інфраструктури (дитячі садки, школи, лікарні).

На нашу думку, представлені механізми сприятимуть забезпеченню фінансової стабільності місцевих бюджетів протягом періодів економічних і соціальних криз, забезпеченню соціальних гарантій для громадян і стимулюванню майбутнього економічного розвитку.

ДИСКУСІЯ

У ході дослідження ми з'ясували, що питання фінансової політики територіальних громад в умовах воєнного стану набуває особливого значення, адже громади змушені не лише адаптуватися до нових реалій, а й забезпечувати стабільне функціонування місцевих бюджетів. Значна частина науковців, таких як Марценюк О. В., Гуменна О. І., Деньдобра Т. В. (2023), наголошує на важливості індивідуального підходу кожної ОТГ до формування механізмів фінансування, з урахуванням локальних переваг і обмежень. Це створює основу для гнучкої та адаптивної моделі розвитку.

Водночас інші дослідники, зокрема А. В. Руснак (2024), акцентують на необхідності системної державної підтримки та координації інвестиційних процесів на центральному рівні, що дозволяє залучати міжнародні ресурси більш ефективно. Такі підходи демонструють потенціал поєднання централізованих і децентралізованих механізмів підтримки громад.

До того ж у науковій літературі ще не до кінця сформоване єдине бачення щодо оптимального балансу між автономністю громад в ухваленні фінансових рішень і роллю держави як гаранта макроекономічної стабільності. Варто також зазначити, що в умовах війни громади стикаються з непередбачуваними викликами, тому фінансова політика повинна враховувати фактори безпеки, демографічні зміни, мобільність населення та зростання потреби в соціальних послугах. Саме інтеграція кризового та інвестиційного планування фінансової політики на місцевому рівні може стати ключем до сталого розвитку територіальних громад у майбутньому.

Отже, дискусія навколо ефективного фінансового управління громадами в умовах воєнного стану свідчить про необхідність комплексного підходу: поєднання гнучкості, інституційної підтримки, сучасних підходів і механізмів фінансування та активного залучення міжнародних партнерів. Залишається відкритим питання, наскільки централізовані програми підтримки впливають на реальне зміцнення фінансової автономії громад.

ВИСНОВКИ

Отже, можна стверджувати, що з 2022 року територіальні громади України опинилися в надзвичайно складних соціально-економічних умовах. Воєнні дії, тимчасова окупація та руйнування інфраструктури суттєво вплинули на місцеві бюджети, знижуючи економічну активність.

Надходження до місцевих бюджетів органів місцевого самоврядування відзначаються значними регіональними відмінностями. У тилкових регіонах, де спостерігається приріст населення через внутрішньо переміщених осіб і релокацію бізнесу, доходи зросли, а в інших областях фіксують скорочення податкових надходжень.

Урядовий підхід до розподілу бюджетних коштів свідчить про пріоритетну підтримку найвразливіших регіонів і забезпечення стабільного функціонування місцевого самоврядування. Фінансову політику територіальних громад протягом цього періоду не можна вважати дієвою без використання державних і міжнародних програм допомоги, підтримки підприємництва та залучення інвестицій для відбудови інфраструктури.

Для подальшого відновлення територіальних громад необхідно:

- сприяти залученню інвестицій до відбудови інфраструктури;
- активізувати економічну діяльність на місцевому рівні;
- продовжувати цільову державну підтримку постраждалих регіонів;
- запровадити ефективні механізми управління залишками коштів у місцевих бюджетах.

Реалізація цих заходів сприятиме сталому розвитку громад навіть за умов воєнного часу.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ

Внесок авторів є рівноцінним.

ФІНАНСУВАННЯ

Автори не отримували фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Carlin, M.I. (2021). State financial policy and regional development in Ukraine. Scientific Bulletin of Uzhgorod University. *Economics Series*, 60, 43–48
2. Direct foreign investments. (n.d.). Mynphin. <https://index.minfin.com.ua/en/economy/fdi/2024/>
3. Execution of local budget revenues. (n.d.). <https://mof.gov.ua/en/vykonannia-dokhodiv-mistssevykh-biudzhetiv>
4. Galaburda, A. (2023, April 11-12). Financial policy in the system of socio-economic relations. Financial policy as a component of economic development: abstracts. All-Ukrainian. scientific-practical. conf. Kyiv: State. Trade. Univ, 182.
5. Gerasimenko, L. P. (2022). Financial policy of the state in crisis situations. *Economy and State*, 9, 21–26.
6. Iefimova, G.V., & Pavlova, M.D. (2023). Threats and Prospects for Attracting Foreign Investment in the Ukrainian Territorial Communities' Activities. *Problems of the economy*, 1(55), 74-85. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-1-74-85>
7. Kvasnii, L.G., & Lobik, O.O. (2023). Theoretical principles of formation of financial and economic capacity of territorial communities in Ukraine. *Regional economy*, 4, 13-19. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-4-2>
8. Kolyada, T.A., & Alyokhina, O.S. (2024). Features of ensuring financial capacity territorial communities of Ukraine in wartime. *Problems of modern transformations. Series: Economics and management*, 13. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-08-03>
9. Law of Ukraine dated May 12, 2022 №389-VIII "On the legal regime of martial law". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
10. Marushchak, S. M. (2024). The bases of international investment attractiveness of territorial communities. *Effective economy*, 8. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.54>
11. Marushchak, S. M. (2024). Mechanisms for attracting international investments in the development of territorial communities. *Scientific innovations and advanced technologies*, 6(34), 888-902. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6\(34\)-888-902](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-888-902)
12. Martsenyuk, O.V., & Gumenna, O.I. (2023). Day Dyhole TV Prospects for strengthening the financial self-sufficiency of territorial communities in the conditions of decentralization. *Economics and society*, 51. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-50>

13. Mikesell, John L. (2012) International Experiences with Administration of Local Taxes: A Review of Practices and Issues. https://www.researchgate.net/publication/267794839_International_Experiences_with_Administration_of_Local_Taxes_A_Review_of_Practices_and_Issues
14. Nechayeva, I. (2024). Restoration of FDI: global prospects and opportunities for Ukraine. Acta Academiae Beregsasiensis. *Economics*, 5(1). <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-5-132-144>
15. Nikonenko, U., Shtets, T., Kalinin, A., Dorosh, I., & Sokolik, L. (2022). Assessing the Policy of Attracting Investments in the Main Sectors of the Economy in the Context of Introducing Aspects of Industry 4.0. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 17(2), 497-505. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.170214>
16. Pomerleau, K., & Lundeen, A. (2014). International tax competitiveness index. Tax Foundation. <https://taxfoundation.org/2014-international-tax-competitiveness-index>
17. Pronko, L. M., Zhaidukh, K. Yu., & Black, Ya.I. (2024). Economic development of territorial communities: essence, features and strategic prospects. *Economics and society*, 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-65>
18. Radionov, Yu. D. (2023). Management of financial resources of the state in the conditions of martial law. Economy of Ukraine, 1. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=EKUK_2023_1_4
19. Rusnak, A. V. (2024). Development of territorial communities through the involvement of international investments: organizational aspects. *Investments: practice and experience*, 15(202), 7-12. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.15.7>
20. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 11.03.2022 № 252 "Some issues of formation and implementation of local budgets in the period of martial law". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%bf#text>
21. Savchenko, M. V., & Stepanyuk, V.L. (2024). Involvement of foreign investments in the economy of Ukraine: trends, problems and prospects of post-war recovery. *Actual problems of economy*, 6(276), 6-15. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-276-6-15>
22. Semenets-Orlova, I. (2022). Human-Centered Approach in New Development Tendencies of Value-Oriented Public Administration: Potential of Education. *Economic Affairs*, 67(5). <https://doi.org/10.46852/0424-2513.5.2022.25>
23. Skoryk, M. O., Brukhal, V.R., & Gorelyk, D.S. (2023). Financial support of united territorial communities: problems and ways to solve them. *Young scientist*, 5(117). <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-5-117-34>
24. Shur, R., Plets, I., & Urbanovich, M. (2024). Financial instruments of development of territorial communities in the conditions of decentralization. *Scientific Bulletin of Polesie*, 1(28), 187–207. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-1\(28\)](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-1(28))

Liubov Kvasnii, Zenovii Kvasnii, Yurii Danylenko

FINANCIAL POLICY OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATE

The purpose of the study is to substantiate the peculiarities of financial policy in the context of the development of territorial communities of Ukraine in the period of martial law. The article analyzes the main challenges that have arisen before local finances, including a significant reduction in tax revenues, a decrease in economic activity, a forced increase in social costs, and the need for prompt redistribution of financial resources to ensure critical infrastructure and community life.

Mechanisms of state support, including subsidies, grants, and special funding programs aimed at supporting local budgets under crisis, are considered. The role of international assistance, grant programs, and volunteer initiatives in ensuring the financial stability of the communities is determined. The importance of financial policy is substantiated, since ensuring stability and efficient management of resources is important for maintaining community viability.

Particular attention is paid to improving the financial stability of territorial communities. Strategic approaches to adaptation of local financial policies are proposed, including optimization of tax base, activation of investment activity, use of digital technologies in financial management, as well as the development of public-private partnership mechanisms to attract additional financial resources.

It is concluded that effective financial policy is an important tool for ensuring stability and development of territorial communities during martial law and in the post-war period. The implementation of the proposed measures will help restore the economic potential of the communities, ensure sustainable development, and increase the level of well-being of the population.

Keywords: financial policy, territorial communities, local budgets, martial law, financial stability, state support, investment, digitalization

JEL Classification: H72, H77, R58